

artikel over vrouwelijke kopiisten. Daarnaast wordt in deze bundel ook de vraag besproken in hoeverre de sociale en culturele kenmerken van de vrouwelijke sekse het leven van de vrouw in het laatmiddeleeuwse stedelijk leven in Vlaanderen bepaalden (Danneel) en wordt er dieper ingegaan op de plaats van de vrouw in de laatmiddeleeuwse stedelijke economie, in de markt-handel in het bijzonder (Stabel). De verschillende aspecten van het vaderschap worden weer in een andere bijdrage belicht (Carlier). Deze zogenaamde gender-studies knopen — zoals het hoort — aan bij internationale discussies die, zo kan ik al lezend vaststellen, met de nodige inzet worden gevoerd.

De inhoud van enkele bijdragen trof mij in het bijzonder. Van Gerven schreef een boeiende bijdrage over de kijk van de middeleeuwse stedelingen (in het bijzonder het stedelijk bestuur) op landsheerlijke oorlogsvoering enerzijds en op geweld in de stedelijke samenleving anderzijds. Overigens leek mij niet al het door hem besproken bronnenmateriaal even relevant voor zijn vraagstelling. Zonder meer verrassend was voor mij de conclusie van het artikel van De Ridder dat tot 1794 Nederlands de ambtelijke voertaal was in Brussel en dat de verfransing van Brussel en haar instellingen pas een aanvang nam tijdens de Franse bezetting (1793-1815). Aan de hand van een Belgische casus voegt Vleeschouwers in een fraai opstel een hoofdstukje toe aan de geschiedschrijving van de Duitse historische school die op het recht en de geschiedbeoefening in Europa zo'n grote invloed heeft uitgeoefend.

Kortom, een mooie bundel met wetenschappelijk vakwerk. Prevenier kan tevreden zijn over zijn *alumni*. Maar, geachte redactie, de emeritus had wel een betere foto verdiend!

C. M. Cappon

A. van der Woude, *Leven met geschiedenis. Theorie, praktijk en toepassing van historische kennis* (Amsterdam: Balans, 2000, 474 blz., f65,-, ISBN 90 5018 517 7).

Het is een cliché, maar daarom niet minder waar: bundels recenseren is lastig. Dat geldt ook voor deze selectie uit het oeuvre van Ad van der Woude. Het probleem zit hem niet in de kwaliteit van de auteur en zijn werk. Van der Woude is ongetwijfeld een van Nederlands belangrijkste historici. Ik verwijs slechts naar twee van zijn boeken, *Het Noorderkwartier* uit 1972, en het samen met Jan de Vries geschreven *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei* uit 1995. Ook als redacteur heeft hij ruimschoots zijn sporen verdiend. Hij speelde als zodanig een grote rol bij het tot stand komen van de nieuwe *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. Vanaf 1962 tot het jaar 2000 was hij *editor* van de *AAG Bijdragen* en van 1966 tot datzelfde jaar tevens van *Spiegel Historiae*. Hij vervulde talloze belangrijke functies in de historische wereld. Het *curriculum vitae* en de lijst van wetenschappelijke publicaties die achter in de bundel werden opgenomen, zijn indrukwekkend.

In *Leven met geschiedenis* staan alleen artikelen. Op zichzelf is dat geen probleem. De auteur heeft voldoende goede en interessante artikelen geschreven om een omvangrijke bundel te vullen. De artikelen in deze bundel zijn doorgaans ook goed en interessant. Het had echter geen kwaad gekund wanneer de uitgever een inleiding en een verantwoording van de gemaakte selectie had opgenomen. Die ontbreken, zodat onduidelijk blijft om welke redenen het boek in 4 hoofdstukken is verdeeld en de 23 artikelen in de, niet-chronologische, volgorde staan waarvoor is gekozen. Een register ontbreekt al evenzeer. Dat laat onverlet dat de lezer zich een goed beeld kan vormen van de historicus Van der Woude. Ik mis eigenlijk slechts één artikel, 'De geschiedenis op de tweesprong', waarmee Van der Woude, en zijn collega Dittrich,

zich profileerden als *angry young men* die vonden dat het roer in de geschiedbeoefening radicaal om moest¹. Deze tekst zou een mooi begin zijn geweest van de bundel, aangezien hij het bruisende begin vormde van een lange carrière, waarvan nu toch voornamelijk het laatste decennium wordt gepresenteerd.

De kern van de in dat artikel uitgedragen visie is Van der Woude altijd trouw gebleven. Geschiedenis was en is voor hem nog steeds een historische sociale wetenschap. Zijn aandacht voor cultuur en mentaliteit is altijd betrekkelijk gering geweest, hoewel het artikel 'Materiële cultuur als sociaal verschijnsel en economisch product' een uitstapje bevat over materiële cultuur als tekensysteem². Narratieve geschiedschrijving omschreef hij ooit als consumentisme. Van het postmodernisme wil hij niets weten (56). Met het klimmen der jaren is zijn belangstelling echter wel degelijk verbreed en is hij meer afstand gaan nemen van de sociale wetenschappen.

Waar hij vooral zijn inspiratie vandaan haalt, is duidelijk. Hij vertelt zelf hoe hij als student assistent in Utrecht al aan het einde van de jaren vijftig in één nacht door het lezen van Febvre's *Combats pour l'histoire* tot de *Annales* werd bekeerd. Met name Braudel is hem altijd blijven inspireren. Bekend en berucht is zijn poging de delen 5 tot en met 9 van de nieuwe *Algemene geschiedenis der Nederlanden* te schoeien op diens leest. In *Leven met geschiedenis* zijn opgenomen een analyse van de effecten van de Vrede van Munster op korte, middellange en lange termijn en een artikel met een vergelijking van de receptie van de ideeën van Braudel in België en Nederland.

Een aantal thema's keert in Van der Woude's werk en ook in deze bundel steeds terug, namelijk de historische demografie, de agrarische geschiedenis in de breedste zin van het woord, en de economische geschiedenis van de pre-industriële samenleving. Wat gebied en tijd betreft richt hij zich vooral op Nederland in de vroegmoderne tijd. In het bestek van een bespreking als deze lijkt is het niet erg zinvol in te gaan op de concrete inhoud van de diverse artikelen over deze onderwerpen.

Twee in de titel aangeduide thema's, theorie en praktijk van historische kennis, zijn zo al de revue gepasseerd. Hoe zit het met haar toepassing? Van der Woude beschouwt geschiedbeoefening niet als gezelschapsspel voor fijne luiden. Hij omschrijft haar als de vorm waarin het heden zich rekenschap geeft van het verleden omwille van de toekomst (24). De historicus dient volgens hem fenomenen te beschouwen in het perspectief van de lange termijn, hetgeen hem of haar ook in staat stelt lange termijn voorspellingen te doen en analogieredeneringen op te zetten. Een duidelijk voorbeeld daarvan zien we in 'Een prognose van agrarische ontwikkelingen in Europa in het licht van het verleden'. Een andere vorm van het toepassen van historische kennis treffen we aan in 'Ons Europa', waar een poging wordt ondernomen aan de hand van de geschiedenis te bepalen wat Europa is en waar haar grenzen liggen.

Begrippen als toepassing van kennis en sociale wetenschap hebben een steeds engere betekenis gekregen. Alle kennis moet tegenwoordig direct bruikbaar en relevant zijn. Het langzamerhand allesoverheersend idee van utiliteit en maakbaarheid roept steeds meer weerstand op bij Van der Woude. Het idee van de maakbare samenleving acht hij te ver doorgesloten, de pretenties van de sociale wetenschappen vaak veel te groot. Hun obsessie met beleid gaat veel te gemakkelijk voorbij aan de mogelijke eenzijdigheden, schaduwzijden en onbedoelde gevolgen daarvan. Als economisch historicus wijst Van de Woude graag op het 'cyclische karakter' van economische ontwikkeling. Hij spreekt graag van rondten van economische groei en van seculaire trends met fasen van expansie, crisis en contractie. Groei kent zijns inziens grenzen.

Het steeds verder oprukken van het instrumentele denken is voor de geschiedbeoefening en meer in het algemeen de humaniora uiteraard bijzonder bedreigend. Het siert Van der Woude

dat hij steeds vaker op de bres is gaan staan voor universiteit en gymnasium als plaatsen waar het niet-direct toepasbare en de reflectie zouden moeten worden gekoesterd. Ik vrees echter dat deze strijd definitief is verloren en dat er voor de weemoedigheid die Van der Woude steeds meer is gaan kenmerken alle reden is.

Peer Vries

1 A. van der Woude, Z. R. Dittrich, 'Geschiedenis op de tweesprong', *Mens en maatschappij* (1959) 361-380.

2 A. van der Woude, 'Materiële cultuur als sociaal verschijnsel en economisch product', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, CVI (1991) 501.

M. A. van der Eerden-Vonk, J. Hauer, G. W. J. van Omme, ed., *Wijk bij Duurstede 700 jaar stad. Ruimtelijke structuur en bouwgeschiedenis* (Hilversum: Verloren, 2000, 288 blz, geïllustreerd, ISBN 90 6550 619 5).

Op 12 maart 1300 verleende Gijsbrecht II van Abcoude stadsrechten aan de nederzetting Wijk. Ter gelegenheid van het zevenhonderdjarig jubileum van de stad is een bundel artikelen over de stadsgeschiedenis verschenen. Door subsidies van Bouwfonds Cultuurfonds te Hoevelaken en lokale stichtingen is het een goed verzorgd en prachtig geïllustreerd boekwerk geworden. Vanuit verschillende perspectieven worden vooral de bouwgeschiedenis en de functie van de nederzetting in de regio behandeld. De auteurs hebben zeer uiteenlopende achtergronden: een fysisch-geograaf, sociaal-geograaf, archeoloog, archivaris, bouwhistoricus, bouwkundige, kunst-historicus, architect en ook nog een 'gewone' historicus hebben hun licht laten schijnen over de geschiedenis van de stad Wijk bij Duurstede. Door de veelheid aan invalshoeken maakt het geheel een beetje een rommelige indruk, de auteurs hebben niet veel met elkaar gemeen: ze 'delen met elkaar hun fascinatie voor Wijk bij Duurstede' (8).

Doelstelling was daarbij om het onderzoek naar de geschiedenis van Wijk bij Duurstede een nieuwe impuls te geven. Er wordt in deze bundel dus geen algemeen oriënterend overzicht gegeven van de geschiedenis van de nederzetting aan de Kromme Rijn en de Lek. Wel wordt er kort ingegaan op de voorgeschiedenis van Wijk bij Duurstede, in een beknopt overzichts-artikel van de hand van W. A. van Es en W. H. J. Verwers. Daaruit blijkt dat er zowel in de Bronstijd als in de Romeinse tijd sprake was van bewoning aan de oevers van de rivieren. Er wordt nauwelijks ingegaan op het roemruchte Dorestad, een van de interregionale handelsknooppunten uit de Karolingische periode, dat vanaf 834 veel van de plunderingen van de Vikingen te lijden had. Tussen 700 en 850 was Dorestad praktisch de hoofdstad van het huidige Noord-Nederland, daarna is Wijk bij Duurstede altijd een klein stadje geweest. Bepaalde aspecten van de geschiedenis van de nederzetting worden verder uitgewerkt, in zowel regionaal als lokaal georiënteerde stukken.

Enerzijds wordt er een ontwikkeling geschetst van de nederzetting en later stad als onderdeel van de omgeving. Welke functies had 'Wijk', en hoe vloeide de ruimtelijke structuur daaruit voort? Hoe hangt de naamgeving (Dorestad, Wijk, Wijk bij Duurstede) samen met de functie van de stad? De ligging in de splitsing van de rivieren Lek en (Kromme) Rijn is natuurlijk van belang geweest voor het ontstaan van de nederzetting, dus ook daaraan wordt aandacht besteed.

Anderzijds worden binnen die (regionale) ruimtelijke structuur de plaats en geschiedenis van